

Kazus

I. İŞİN HALLARI

Ərizəçi 1949-cu ildə anadan olmuşdur.

Ərizəçi ailəsi ilə birgə Bakıdakı mənzildə yaşamışdır. Qonşuluqda olan mənzilin sakinlərinin təqsiri ucbatından 18 noyabr 1999-cu il tarixdə baş vermiş yanğına görə onun mənzilinə zərər vurulmuşdur. Qonşuluqdakı mənzil polis zabiti olan A.-nın mülkiyyətində olmuşdur. Ərizəçiyə görə, onun mənzili yaşamaq üçün yararsız vəziyyətə düşmüş, ailəsi köçməyə və müvəqqəti yaşamaq yerini tapmağa məcbur olmuşdur.

Ərizəçi 15 yanvar 2001-ci ildə A.-ya qarşı onun mənzilinə dəymiş zərəre görə 10.000 ABŞ dolları maddi zərərin ödənilməsinə dair iddia qaldırmışdır. Sabunçu rayon məhkəməsində mülki icraata başlanılmışdır.

Görünür ki, bundan sonra Sabunçu rayon məhkəməsi bir neçə il ərzində bir neçə dəfə məhkəmə iclasının vaxtını təyin etmiş və bu iclasların hər biri ya cavabdehin gəlməməsi səbəbindən və ya digər göstərilməyən səbəblərdən təxirə salınmışdır.

Məhkəmə araşdırmalarının vaxtında yekunlaşdırılmamasından şikayətlənərək ərizəçi 2003-cü ilin 12 avqust və 29 sentyabr tarixlərində iki oxşar məktubu Sabunçu rayon məhkəməsinin sədrinə ünvanlamışdır.

23 iyun 2004 və 15 dekabr 2004-cü ildə ərizəçi Sabunçu rayon məhkəməsi tərəfindən onun işinə baxılmaması barədə Ədliyyə Nazirliyinə və Ombudsmana şikayət etmişdir.

16 fevral 2005-ci ildə o, birinci instansiya məhkəməsində məhkəmə araşdırmasının ləng olması barədə Prezidentə, Baş Prokurora, Ali Məhkəmənin sədrinə, Apellyasiya Məhkəməsinin sədrinə, Milli Məclisin sədrinə və digər hakimiyyət orqanlarına məktub ünvanlamışdır.

Onun məktublarına cavabların alınması məsələsi aydın deyildir.

Eyni zamanda, 2004-cü ilin avqust ayında qeyri-müəyyən tarixdə Sabunçu rayon məhkəməsi yanğına görə ərizəçinin mənzilinə dəyən zərərlə bağlı ekspert rəyi almağı qərara almışdır. 27 avqust 2004-cü ildə ekspert rəy tərtib etmiş və bu rəyə görə zərər 2.537.000 Azərbaycan manatı (AZM) müəyyənləşdirilmişdir.

Sabunçu rayon məhkəməsi 31 yanvar 2005-ci il tarixdə iclas keçirmiş və ərizəçinin tələbini qismən təmin etməklə, ona 2.637.000 AZM ödənilməsinə dair qətnamə çıxarmışdır. Bu məbləğ ekspert tərəfindən zərərlə bağlı müəyyən olunmuş məbləği və ərizəçinin çəkdiyi məhkəmə xərclərini əhatə etmişdir. Ərizəçiyə görə, o, qətnamənin tam mətnini 31 may 2005-ci ildə alıb.

Ərizəçi, ödənilməsi qət olunmuş məbləğin çox az olmasını və real zərəri əks etdirmədiyini iddia edərək, apellyasiya şikayəti vermişdir. Apellyasiya Məhkəməsi 13 iyul 2005-ci il tarixdə birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsini dəyişdirilmədən saxlamışdır. Ərizəçinin kassasiya şikayətinə əsasən 06 oktyabr 2005-ci il tarixdə Ali Məhkəmə aşağı məhkəmələrin qətnamələrini qüvvədə saxlamışdır.

II. MÜVAFIQ DAXİLİ QANUNVERİCİLİK

2000-ci ildə qüvvəyə minmiş Mülki Prosessual Məcəllənin 172.1-ci maddəsinə əsasən, birinci instansiya məhkəməsi mülki iddianın məhkəməyə verildiyi tarixdən üç ay ərzində mülki işə baxmalı və qərar çıxarmalıdır. Qısaldılmış araşdırma müddətləri müəyyən kateqoriya işlərə tələb olunur (172.2 və 172.3-cü maddələr).

İşlə bağlı sonuncu məhkəmə iclası yekunlaşandan dərhal sonra birinci instansiya məhkəməsi müzakirə edərək qərar qəbul etməlidir (213 və 214.1-ci maddələr). Qətnamənin tam mətni həmin vaxtda tərtib olunmalı və üç gün müddətində tərəflərə göndəriləlidir (227.1 və 227.3-cü maddələr).

Mürəkkəb işlər üzrə hakim ancaq qətnamənin nəticə hissəsini elan edə bilər (214.3-cü maddə). Belə olan halda, tərəflər və onların nümayəndələri qətnamənin tam mətni ilə tanış

olmağın vaxtı barədə məlumatlandırılmalıdırlar (214.4-cü maddə).

Müstəsna hallarda xüsusilə mürəkkəb işlər üzrə qətnamə qəbul edildikdə, hakim qətnaməni və yaxud onun nəticə hissəsini məhkəmə baxışı qurtardıqdan sonra 3 gündən gec olmayaraq elan edə bilər (215-ci maddə). Əgər qətnamənin yalnız nəticə hissəsi elan edilibsə, qətnamənin tam mətni on gün müddətində tərtib edilməlidir. Sədrlik edən işdə iştirak edən şəxsləri qətnamənin tam mətninin hazır olmasının vaxtı barədə məlumatlandırılmalıdır (227.2-ci maddə).

Sual:

Ərizəçinin ağlabatan müddətdə işinin araşdırılması hüququ pozulubmu? (Məhkəmə araşdırmalarının davamiyyətinin əsaslılığının Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnda əks olunan meyarlarına nəzər yetirməklə, işin xüsusi halları baxımından qiymətləndirin)

B. Mahiyyət

1. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi

Məhkəmə qeyd edir ki, hazırkı işdə mülki araşdırmalar 15 yanvar 2001-ci ildə başlanılıb və Ali Məhkəmənin 06 oktyabr 2005-ci il tarixli yekun qərarı ilə bitib. Beləliklə, ümumilikdə üç instansiyada araşdırmalar dörd il səkkiz aydan artıq davam edib.

Konvensiya Azərbaycana münasibətdə 15 aprel 2002-ci ildə qüvvəyə mindiyinə görə, hazırkı işdə nəzərə alınmalı olan müddət ratifikasiyadan sonrakı zamana təsadüf edən üç il beş ay iyirmi üç gün təşkil edir. Hər bir halda, sözügedən müddətin davamiyyətinin əsaslılığını müəyyən etmək üçün müzakirə edilən müddətin əvvəlində mövcud olan işlərin vəziyyətinə də nəzər yetirilməlidir (bax: məsələn, *Protzak Polşaya qarşı*, 16 dekabr 1997-ci il tarixli qərar, Qərar və Qərardadların Hesabatı, 1997-VIII, s. 2772, § 31).

Məhkəmə araşdırmalarının davamiyyətinin əsaslılığı Məhkəmənin presedent hüququnda əks olunan meyarlara, xüsusilə işin mürəkkəbliyinə, ərizəçinin və səlahiyyətli hakimiyət orqanlarının davranışına və ərizəçi üçün əhəmiyyət daşıyan məsələlərə nəzər yetirməklə, işin xüsusi halları baxımından qiymətləndirilməlidir (bax: bir çox başqa mənbələr arasında, *Pellisyer və Sassi Fransaya qarşı* (Böyük palata), № 25444/94, § 67, İHAM 1999-II və *Kominersol S.A. Portuqaliyaya qarşı* (Böyük palata), № 35382/97, § 19, İHAM 2000-IV).

Məhkəmə araşdırmalarının ərizəçinin mənzilinə dəymiş zərərlə bağlı olmasını nəzərə alaraq, Məhkəmə hesab edir ki, bu, ərizəçinin maraqlarına toxunurdu və məhkəmə araşdırmalarının davamiyyətinin həddən artıq olmasının ərizəçinin öz ev və mülkiyyətindən istifadəsinə törədə biləcəyi nəticələri nəzərə almaqla, daxili məhkəmələr tərəfindən işə xüsusi səylər göstərilməli olmuşdur.

İşin xarakterinə aid Məhkəmə belə qənaətə gəlir ki, o, mürəkkəb olmayıb. Tərəfləri dinləməkdən başqa, məhkəmələr tərəfindən görülmüş yeganə prosessual hərəkət ərizəçinin mənzilinə dəymiş zərərlə bağlı ekspert rəyinin əldə edilməsi olmuşdur.

Bundan başqa, iş materiallarında ərizəçinin davranışının işin davamiyyətinə təsir etməsi barədə heç bir dəlil mövcud deyildir. Hakimiyət orqanlarının davranışına gəldikdə isə, Məhkəmə qeyd edir ki, apellyasiya və kassasiya icraatları, hər biri ayrılıqda, həddindən artıq davam edən kimi qiymətləndirilmədiyinə baxmayaraq, məhkəmə araşdırmalarının birinci instansiya mərhələsində əhəmiyyətli ləngitmə olmuşdur (*mutatis mutandis (dəyişikliklərlə, qeydlərlə) ilə müqayisə et, Aresti Çaralambs Kiprə qarşı*, № 43151/04, § 45, 19 iyul 2007-ci il). Xüsusilə, birinci instansiya məhkəməsində araşdırmalar dörd ildən artıq davam edib (15 yanvar 2001-ci ildən 31 yanvar 2005-ci ilədək), ondan iki il doqquz aydan artıq müddət Konvensiyanın Azərbaycana münasibətdə qüvvəyə mindiyi 15 aprel 2002-ci il tarixdən sonrakı zamana təsadüf edir. Bu müddət ərzində baş verməsi görünən yeganə hadisə 2004-cü ilin avqust ayında ekspert rəyinin əldə olunmasıdır. Lakin həm bu hadisədən əvvəl, həm də, bu hadisə ilə 31 yanvar

2005-ci ildə keçirilmiş iclas arasında əhəmiyyətli hərəkətsizlik dövrləri olmuşdur. Bundan başqa, Sabunçu rayon məhkəməsinin 31 yanvar 2005-ci il tarixli qətnaməsinin tam mətni dörd ay ləngitmə ilə ərizəçiyə verilmişdir. Bu da məhkəmə araşdırmalarının davamiyyətinə təsirini göstərərək, ona görə ki, bu müddət ərzində ərizəçi yuxarı məhkəmələrə şikayət vermək imkanında olmayıb.

Belə olan halda, Məhkəmə hesab edir ki, hazırkı işdə birinci instansiya mərhələsində baş verən əhəmiyyətli və əsassız hərəkətsizlik dövrləri bütövlükdə məhkəmə araşdırmalarının davamiyyətinə ciddi təsir göstərərək. Bu mənada, Məhkəmə xatırladır ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi Razılığa gələn Yüksək Tərəflər üzərinə öz məhkəmə sistemini elə tərzdə təşkil etmək öhdəliyini qoyur ki, onların məhkəmələri işlərin əğlabatan müddət ərzində baxılması öhdəliyi daxil olmaqla, bu müddəanın bütün tələblərinə cavab versin (bax: yuxarıda qeyd olunan *Pelissyer və Sassi*, § 74 və *Fridlender Fransaya qarşı* (Böyük Palata), № 30979/96, § 45, İHAM 2000-VII).

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən Məhkəmə hesab edir ki, hazırkı işdə məhkəmə araşdırmalarının davamiyyəti həddən artıq olub və “əğlabatan müddət” tələbinə cavab verməyib. Müvafiq olaraq Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi pozulub.

2. Konvensiyanın 13-cü maddəsi

Məhkəmə xatırladır ki, Konvensiyanın 13-cü maddəsi işin əğlabatan müddətdə baxılması barədə Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin tələbinin iddia edilən pozuntusuna görə milli hakimiyyət orqanı qarşısında səmərəli müdafiə vasitəsini təmin edir (bax: *Kudla Polşaya qarşı* (Böyük Palata), № 3021096, § 156, İHAM 2000-Xs). Vasitə o vaxt “səmərəli” olur ki, işə baxan məhkəmələrin qərarının qəbul olunmasını sürətləndirsin və ya artıq baş vermiş gecikmələrə görə iş üzrə tərəfi adekvat bərpa edilmə ilə təmin etsin (bax: həmin yerdə, §§ 157-159).

Baxmayaraq ki, ərizəçi müxtəlif daxili hakimiyyət orqanlarına şikayətlər verməklə məhkəmə araşdırmalarının sürətləndirilməsinə uğursuz olaraq çalışmışdır (bax: yuxarıda 10-13-cü paragraflar), belə görünür ki, həmin vaxtda məhkəmə araşdırmalarının davamiyyətinə aid ərizəçi üçün səmərəli daxili vasitə mövcud olsun. Ərizəçinin işini sürətləndirə və ya artıq baş vermiş gecikmələrə görə onu bərpa edə bilən vasitəni göstərmək üçün Hökumət tərəfindən hər hansı məlumat verilməyib (bax: bir çox başqa mənbələr arasında, *Kormaçyova Rusiyaya qarşı*, № 53084/99, § 61, 29 yanvar 2004-cü il; *Merit Ukraynaya qarşı*, № 66561/01, § 78, 30 mart 2004-cü il və *Qavrieldes Kiprə qarşı*, № 15940/02, § § 51-52, 01 iyun 2006-cı il).

Müvafiq olaraq, ərizəçi üçün Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi ilə təmin edilən “əğlabatan müddətdə araşdırma” hüququnun həyata keçirilməsi məqsədlə daxili vasitənin olmaması səbəbindən Konvensiyanın 13-cü maddəsi pozulub.

Hazırladı: Vəfa Rüstəm